

ТИХОМИРОВ Олександр Олександрович,
докторант Національної академії Служби
безпеки України, кандидат юридичних наук,
доцент

ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВА ЛЮДИНИ ЧИ НОВІ ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ?

Безперечно кожен новий етап розвитку людської цивілізації істотно змінює пріоритетні сфери суспільних відносин, як наслідок, впливаючи на актуальність забезпечення тих чи інших прав людини, або їх груп. Прикладом тому є загальновідома концепція поколінь прав людини, запропонована К. Васаком.

Проте сучасний етап еволюції прав людини є доволі неоднозначним. Дослідники прав людини висловлюють різні позиції як щодо їх належності до певних традиційних поколінь або ж формування нових поколінь під впливом переорієнтації ключових інтересів людства, так і щодо неможливості чи недоцільності надалі вкладати сучасні трансформації прав людини в концепцію поколінь.

Дійсно, ми маємо можливість спостерігати на власні очі найдинамічніший і найскладніший етап соціальних і правових перетворень, спричинених стрімким технологічним зростанням у різних сферах життя, забезпеченим інформаційними технологіями, що діють як універсальний фактор світових соціальних змін. Тотальна інформатизація, разом з нею глобалізація, визначили новий «формат» світового порядку, в якому звичні географічні межі соціального життя та, дедалі більше, юрисдикційні межі певним чином розмиваються. У цій ситуації, з одного боку, перед людиною з'являється спектр нових, раніше недоступних можливостей, що мають набути відповідного правового відображення – можливо як новітні права людини із своєрідними універсальними механізмами реалізації. З іншого боку, – нові можливості завжди тягнуть за собою нові ризики і загрози, подолання чого стає спільним завданням, виконання якого можливе тільки консолідованою діяльністю на міжнародно-правовому і національному рівнях.

Зважаючи на очевидну всеохоплюючу впливовість інформаційного фактору сучасного життя, що так чи інакше поширився на Україну, інформаційна тематика стала актуальною, навіть, модною у вітчизняній юриспруденції. І на суто науковому рівні, і на рівні підвищення кваліфікації практикуючих правників усе більше приділяється уваги різним питанням, пов'язаним зокрема з реалізацією так званих інформаційних прав людини. Сам термін «інформаційні права людини» вже набув вжитку в юридичній практиці. Це зумовлено передусім тим, що забезпечення тих прав, які називають сьогодні інформаційними очевидно потребує новизни – нових професійних юридичних знань, удосконалення й розвитку механізмів реалізації, розвитку відповідної нормативно-правової бази тощо.

Утім, входження в обіг категорії «інформаційні права людини» не спричинило в Україні істотних законодавчих змін. У Конституцію України з

метою деталізації прав людини чи доповнення їх певними «інформаційними правами» зміни не вносилися. Концептуальні акти інформаційного законодавства, такі як Закон України «Про інформацію», Закон України «Про доступ до публічної інформації» в питаннях визначення прав людини теж залишаються майже незмінними. Положення Цивільного Кодексу України, що містить низку цивільних прав особи з явно інформаційним змістом, також за час свого існування не зазнали розвитку. Так, нормативна конструкція права на інформацію, яке найчастіше розглядається як ключове інформаційне право людини, в українському законодавстві має здебільшого характер концептуальної ідеї, фундаментальної можливості, або своєрідного компоненту, що може бути необхідним для реалізації багатьох прав людини в сучасних умовах.

Варто визнати, що і міжнародні стандарти з прав людини, зокрема ЄКПЛ, «не поспішають» з конкретизацією інформаційних прав. При цьому сьогодні навряд знайдуться аргументи, що будуть заперечувати безпрецедентну залежність життя кожної людини від ефективності реалізації інформаційних прав.

Водночас вітчизняна юридична практика в питаннях реалізації інформаційних потреб правовими засобами не стоїть на місці, а розвивається відповідно до аналогічних тенденцій, що превалюють в європейському правовому просторі. Кращим прикладом тому є сфера захисту персональних даних, в якій із набуттям у травні 2018 року чинності GDPR – Загального регламенту захисту даних ЄС, відбулося суттєве посилення правових механізмів захисту права на приватність в умовах сучасних інформаційних технологій, яке, як і раніше, гарантується ст.8 ЄКПЛ. Через значну інтеграцію діяльності різних українських організацій та організацій держав ЄС, навіть попри те, що розвиток українського законодавства про захист персональних даних зупинився у 2014 році, а дія GDPR поширюється на Україну тільки в контексті Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, юридична практика все ж таки поступово просувається у цьому питанні в напрямі європейських стандартів.

Зазначене свідчить, що проблема інформаційних прав людини більшою мірою лежить в площині реалізації прав, аніж полягає в необхідності виділення їх в окрему категорію чи групу законодавством. Однак, такий підхід не спрощує ситуації і не виправдовує бездіяльності в зазначених питаннях українського законодавця. Очевидно, що найближчим часом, після осмислення європейською спільнотою нових викликів, спричинених різними факторами – від геополітичних до пандемії COVID-19, реалізація яких стала можливою завдяки інформаційним технологіям, слід очікувати чергового посилення правових механізмів забезпечення прав людини в умовах глобальної інформатизації. Хочеться вірити, що Україна, яка обрала європейський вектор правового розвитку і має значний досвід боротьби із ворожими інформаційними впливами, зможе зайняти місце повноправного партнера у цій діяльності.